

การพัฒนาระบบการในพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายประจำปีบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เพื่อประยุกต์การแสดงฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว

A Research Project and Folklore Performance on Artistic Development from Spirit Offerings Ceremony as White-robed Wearing Clothes of Chow Pha

สุริยา บรรพลา¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนา นวัตกรรมการแสดงฟ้อนพิธีกรรมเลี้ยงผีด้วยสื่อศิลปะพื้นบ้านให้มีพลังแบบพลวัตแบบศิลปะร่วมสมัย จากศิลปะพื้นบ้านด้วยเทคนิค วิธีการ ตามรูปแบบของระบำที่ปรับปรุงขึ้น โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อการให้ข้อมูลจากประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ศรัทธา เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ จากกลุ่มตัวอย่าง เช่น ชะจ้ำ นางเทียม นางแตง สมุน พราหมณ์ ผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้นำทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ข้าราชการ พระสงฆ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบ การแสดงการฟ้อนรำเฉลิมฉลอง

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านาย เจ้าฟ้าฮ่มขาวมีระเบียบและขั้นตอนที่เคร่งครัดยึดถือตามแบบประเพณีปฏิบัติดั้งเดิมของชาวเมืองเลยในอดีต

ส่วนองค์ประกอบทางดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบ ใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่คิดขึ้นเอง บรรเลง ทำนองจังหวะ อารมณ์เพลงที่เรียกว่า ทำนองลายสุดสะแนน ทั้งช้าและเร่งจังหวะ ซึ่งเคยใช้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีฟ้าและเลี้ยงผีประจำปี นำมาจัดระเบียบและตัดทอนทำนองเพลง และจังหวะให้อารมณ์เพลงมีความเหมาะสมกับการแสดงที่มีท่าฟ้อนรำ สร้างเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดงนำแบบแผนมาจากการจัดพิธีกรรมจริง โดยเลือกใช้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมให้มีคุณค่า มีความหมายตรงเป็นสะพานเชื่อมโยงจากวัฒนธรรมเก่าสู่ความงดงามแบบศิลปะร่วมสมัย ให้ศิลปะนำพาวัฒนธรรมแบบ 2 มิติทางวัฒนธรรม จากไม่มีรูปให้เป็นรูปธรรมในการแสดงฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว ดังนี้ มิติที่ 1 ภาคพื้นดิน เป็นภาพจำลองเหตุการณ์การสักการะเช่นไหว้ประกอบด้วย นางเทียม สมุน นางแตง ประกอบพิธีอัญเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษให้มาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายประจำปีเมือง โดยรวมขั้นตอนที่ 1 พิธีกรรมเช่นไหว้ และขั้นตอนที่ 2 พิธีกรรมฉลอง มิติที่ 2 ภาคสวรรค์ ประกอบด้วยภาพจำลองเหตุการณ์ ประกอบด้วยตัวละคร เจ้าฟ้าฮ่มขาว มเหสี และบริวารนางอัปสร ลงมารับรู้ประเพณีกินเลี้ยงและเช่นไหว้ ตามคำเชิญของนางเทียม สมุน นางแตง โดยเจ้าฟ้าฮ่มขาวเป็นเทพ เทวดา เป็นมเหศักดิ์หลักเมือง อวยชัยให้พรกับผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้ร่วมพิธีกรรมให้ประสบผลสำเร็จ ดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมที่สมบูรณ์ต่อไป

คำสำคัญ : พิธีกรรม ฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว

¹ อาจารย์ ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Abstract

This research was aimed at dancing innovative creation with the folklore artistic communication as to be officially strengthened as contemporary artistic model. The community took part in this project and data collection rose from traditional ritual, to combine with observations and interviews through sampling groups such as solemnized people (Khajan), healer ("Nangtiem"), adorners, attendants, Brahmin, educators, qualified persons who were social and cultural leaderships, namely government officials, Buddhist monks, Sai-khow sub-district administrative organization leaders, and participants who related to the ceremony and performance celebration.

This research's consequences found that some annually sacrificial ritual ingredients or annually guardian spirit scarifying as known as white-robed god contained several rules and satiety performing by holding on it according to original traditions and customs of the people who lived in Loei or their ancient city of Loei itself. As for the musical components that had been used for singing and playing, musical instruments were in the form of its chorus, some of rhythm, emotional tune that used to sing as mixed in the Pee Phars ritual an annually spirit sacrificial offerings. This could be managed on rules and exercised the ritual ceremony by mixing the song with dancing styles. To design on some of attires and to use various suitable instruments that could be conveyed its meaning into practice were followed the guideline of some of ancestors' folk knowledge that succeeded from one generation to generation as concerned with the ritual. Such a ritual contained with much values and more meanings and brought about spirit as a bridge to link old culture with contemporary artistic beauties. Its meanings concerned mostly with thinking method as an art brought about cultures possessed two dimensions. They were thinking methods that dealt with cultures as shown some of the suitable cloths of chow Pha's white-robed waring in the annually sacrificial ceremonies as follows.

The first dimension refered definitely to the earth that consisted of henchmen and healer ("Nangtiem"), solemniser a woman who prepared some of sacrifices and worshipping also with offerings in order to invite their ancestors' soul to come to join in the ceremony as known as annually spirit's offerings to follow up in the first stage of the offerings and in the end, they offered food to one another.

The second dimension referred to the heaven that consisted of king's soul-picture remained in the white-robed cloths, the queen and adorned, goddees came down to know and accepted the annually spirits offerings related to the invitation as above mentioned. The aforesaid ritual made use of more benefits for the people who respected toward gods that would be in a success of earning a living of the people themselves on the agricultural occupation onwards.

Keywords : ceremony, White-robed wearing clothes of Chow Pha

ความเป็นมาของปัญหา

พิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายประจำเมือง มีมาแต่อดีตพร้อมกับการตั้งเป็นเมืองเลย สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งแห่งลัทธิ นับเป็นการฟ้องรำที่เก่าแก่ของไทย มีมาก่อนนับถือพุทธศาสนา เป็นความเชื่อของคนไทยว่ามีพลังเหนือธรรมชาติ ที่วิญญาณผีมหัศจรรย์หลักเมืองมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน จากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งลัทธิที่เชื่อบรรพชนก่อน และพลังของผีที่เข้าทรงรวมทั้งแสดงอารมณ์สนุกสนานกับการร่วมเฉลิมฉลองและโยงวิธีการบรรเลงดนตรีของชาวบ้านกับผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งเชื่อว่าพลังของการฟ้องรำเกิดจากผีนำพารายรำ ผู้ทรงไม่ได้รำเอง

ในพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายประจำปี บ้านทรายขาวซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเลยมาแต่ยุคสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งแห่งลัทธิ แสดงถึงการสืบเนื่ององค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ใช้พิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมและบทบาทของผู้คนในสังคม ประพฤติตนตามจารีตประเพณี ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางการเมือง (ในอดีต) เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมซึ่งกระบวนการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี มีลักษณะคล้ายการแสดงละครที่มีตัวแสดงตามบทบาทสมมุติ ซึ่งปฏิบัติเป็นประจำทุกปีโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่มีการรำรำถวายเทพเจ้าหรือผีบรรพบุรุษ มีระเบียบแบบแผนและท่าทางที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้ด้วยการสืบทอดการฟ้องรำที่มีระบบด้วยวิธีการส่งสอนและอยู่ในยุคแรกสุดของการพัฒนาความเชื่อของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความเชื่อลัทธิวิญญาณนิยม (Animism) เพราะเชื่อว่า เมื่อคนตายไปแล้วส่วนที่ไม่ใช่ร่างกายหรือความมีชีวิตของผู้ตายยังคงอยู่ อาจเรียกสิ่งนั้นว่าวิญญาณ (ปราณี วงษ์เทศ, 2543)

การวิจัยและพัฒนานาฏศิลป์ พื้นบ้านจากฟ้องพิธีกรรมเลี้ยงผี ฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาวเป็นการนำเอา

สาระเรื่องราว ความเป็นมาที่เกิดขึ้นกับคนไทยเลย ในอดีตที่เล่าเรื่องราวความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน กำเนิดของบ้านเมืองประชาชน และสังคมของคนในอดีตมีคุณค่า แสดงถึงปรัชญาและค่านิยม โดยเชื่อมโยงเรื่องราวในพิธีกรรมการเลี้ยงผีประจำปีที่ลานเลี้ยงผี ซึ่งมีการเล่าเรื่องผนวกเข้ากับตำนานปรัมปราเข้าไว้ในพิธีกรรมและเชื่อมโยงกับโบราณสถานอันมีคติความเชื่อ ค่านิยม บอกสอนลูกหลานให้มีความเกรงกลัวและไม่กระทำความผิด เนื่องจากเชื่อว่าหากไม่ประพฤติตนตามขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เสมือนเป็นกฎข้อห้าม (ชะล้า) จะทำให้เกิดภัยวิบัติต่อตนเอง ครอบครัวและส่วนรวม โลกทัศน์ที่แสดงออกทางความคิดเป็นพฤติกรรมในพิธีกรรมเลี้ยงผี จึงเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่ได้พบเห็นของคนรุ่นก่อน ผ่านพิธีกรรมถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อมา เนื่องจากนาฏศิลป์จะเจริญรุ่งเรืองและพัฒนาต่อไปได้อย่างไม่หยุดยั้ง ต้องมีนาฏศิลปินดูแลและเอาใจใส่และเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ก็อาจมีดีบ้างไม่ดีบ้างปะปนกันไป สิ่งไหนดีก็นิยมนำไปฝึกหัดและแสดงให้แพร่หลายกันต่อไป การสร้างสรรค์ของนาฏศิลป์นี้มักมิได้เกิดขึ้นเอง แต่จะเกิดขึ้นจากสถาบันได้สถาบันหนึ่งในสังคม (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543)

โดยศิลปินรู้จักเลือกพัฒนานาฏศิลป์โดยใช้หลักของการเคลื่อนไหวเป็นปัจจัยแสดงออกเพื่อการสื่อสารในฐานะเป็นศิลปะแขนงหนึ่ง จึงเป็นสื่อสะท้อนวิวัฒนาการทางจิตใจของมนุษย์ โดยคิดกลวิธีจากจิตใจ (จินตนาการ) ให้สัมพันธ์กันระหว่างอารมณ์ความรู้สึกผ่านการเคลื่อนไหวของร่างกายตามแบบแผนวิธีการที่มีรูปแบบเดิม (ลักษณะทางนาฏยลักษณ์เดิม) ผสมผสานกับหลักเกณฑ์การเคลื่อนไหวสรีระระหว่างนาฏศิลป์ท้องถิ่นกับนาฏจารีตที่มีแบบแผนโดยอาศัยพลังและ

เจตนาของการสร้างสรรค์ผลงานเป็นเครื่องผลักดันจิตใจ (จิตสร้างตัวตน) ไปกระตุ้นร่างกายให้แสดงออกเป็นภาษาท่าทำให้สอดคล้องกับองค์ประกอบของงาน สร้างสรรค์ได้แก่ ทำนอง จังหวะของดนตรีดั้งเดิมอันเป็นลักษณะเฉพาะ การแต่งกายที่สร้างจากรูปแบบที่สอดคล้องทั้งลายของผ้าที่เหมาะสมกับตัวละครที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน

การแสดงเกี่ยวกับพิธีกรรม ซึ่งเกิดจากแบบแผนทางประเพณีที่เกี่ยวข้องกันระหว่างชาวบ้านเข้าด้วยกันให้เป็นปึกแผ่นทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะพิธีกรรมทำหน้าที่สร้างความรู้สึกอันดีงามที่เป็นแบบแผนถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่น ตระกาะหรือวิถีคิดที่ปรากฏเป็นสัญลักษณ์ใช้ในรหัสของพิธีกรรม จึงล้วนแต่เป็นไปเพื่อทำหน้าที่เชื่อมโยง (Link) ระหว่างคนกับสิ่งมีอำนาจสูงสุดเหนือธรรมชาติ ผ่านกระบวนการคัดกรองไตร่ตรองที่มีบรรทัดฐานในสังคมจากอดีตผ่านคนรุ่นต่อมาและพิธีกรรม ยังเชื่อมโยงตัวบุคคลให้ปรับตัวเข้าหากันโดยมีการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน เป็นสิ่งยึดมั่นที่จำเป็นต่อการพึ่งพาอาศัยกัน ลดความขัดแย้ง มีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (สุรียา บรรพลา, 2545) ดังนั้น พิธีกรรมนอกจากจะเป็นกลไกควบคุมและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของสมาชิกในสังคมแล้วยังแสดงถึงประโยชน์คุณค่าด้านการบันทึกผลสัมฤทธิ์ผลทางวัฒนธรรม ถือว่าเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง เพราะในพิธีกรรมจะพบความรู้เกี่ยวกับสังคม การกำเนิดสังคม โครงสร้างทางสังคม การลำดับญาติ

ทุกชาติทุกภาษามีการฟ้อนรำ มีดนตรี แรกของการฟ้อนรำเป็นการแสดงอาการตามสัญชาตญาณ เช่น ดีใจก็กระโดดโลดเต้น เสียใจก็ตื้ออกซกตัว แล้วต่อมาจึงมีดนตรีประกอบเคาะให้เป็นจังหวะ เกิดมีจังหวะจากจังหวะขึ้นมาแล้วจึงมีกฎ มีข้อกำหนด ว่าการฟ้อนรำนั้นจะต้องมีท่าไหนบ้างหรือควรจะมีท่าไหนจึงจะเรียกว่าถูกต้อง

ถูกจังหวะ การฟ้อนรำบางที่ดูสวยงาม การคิดทำนาฏศิลป์นี้ถือว่าเป็นการพัฒนา เป็นการก้าวหน้า (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2534)

ผู้วิจัยมีแนวความคิดที่จะสร้างนวัตกรรมศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายฟ้อน เจ้าฟ้าฮ่มขาว เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ความเชื่อแฝงคติแนวคิดผสมผสานกับลักษณะเอกลักษณ์ทางดนตรีและนาฏศิลป์ที่สืบทอดตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เล่าเรื่องพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษต้นตำนานทางมานุษยวิทยาของไทยเลย ด้วยการใช้ศิลปะการแสดงสื่อเรื่องราววัฒนธรรมให้มีพลวัต ด้วยการนำเอาหลักเกณฑ์ทางการแสดงระบำที่ปรับปรุงขึ้นเป็นโครงสร้างเพื่อจัดรูปแบบการแสดงเชื่อมระหว่างศิลปะการแสดงแบบของเก่าดั้งเดิมกับศิลปะการแสดงร่วมสมัยให้มีการผสมผสานทางศิลปะการแสดงนาฏศิลป์และดนตรี ด้วยกลวิธีและเทคนิคทางศิลปะการแสดง โดยอาศัยองค์ประกอบของกระบวนการขั้นตอน การจัดพิธีกรรมเลี้ยงผี บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง เป็นแบบวิถี (Mode)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการในพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เพื่อพัฒนาศิลปะการแสดงฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว
2. เพื่อประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านจากองค์ประกอบในพิธีกรรมเลี้ยงผี เจ้านาย ฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยและพัฒนากระบวนการจากองค์ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านาย ซึ่งเลี้ยงประจำปีเพื่อประยุกต์ให้เป็นศิลปะการแสดงในพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาวใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ

หลายวิธี (Multidisciplinary methodology) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Document research) การวิจัยภาคสนาม (Field research) ด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ ศึกษาประวัติศาสตร์ คำบอกเล่าเชื่อมโยงกับ เอกสารพงศาวดารและการวิจัยเชิงเปรียบเทียบ (Comparative research) ผู้วิจัยเรื่องนี้ได้รวบรวมข้อมูลทางเอกสารและทางภาคสนาม วิเคราะห์รวบรวมข้อมูลทั้งสองประเภทนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ที่ความ สรุปเป็นข้อมูลแบบพรรณานาวิเคราะห์ มีรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลเอกสาร

การรวบรวมข้อมูลทางเอกสารมีส่วนสำคัญในการวิจัยแบบพรรณนาประสบความสำเร็จ เพื่อช่วยให้ขยายประเด็นปัญหา สมมุติฐานและหัวข้อการวิจัยให้กระจ่างในเบื้องต้น ได้แก่ การรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่หมายถึง ตำรา หนังสือ เอกสารอ้างอิงที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับเรื่องที่วิจัยทางวิชาการ เรียกว่า ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ช่วยให้เข้าใจทฤษฎีและแนวคิด รู้จักงานวิจัยที่ผ่านมา มีลักษณะเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประเด็นใดมีข้อเสนอแนะอย่างไร เป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยของผู้สร้างงานนาฏศิลป์ เพื่อพัฒนาคุณภาพของงานวิจัยให้ลุ่มลึก กว้างขวาง จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ เช่น พงศาวดารที่เกี่ยวข้อง ทางโบราณคดีกับชาติพันธุ์ไทยเลย

ข้อมูลภาคสนาม

การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สำหรับงานวิจัยแบบสร้างสรรค์หรืองานวิจัย เพื่อการพัฒนา ผู้วิจัยต้องเป็นผู้ออกแบบทางผลงานตามกระบวนการขั้นตอนในพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ตามขั้นตอนที่เป็นจริงจัดลำดับได้ 3 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 การเช่นไหว้บวงสรวงผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นผู้ดำเนินการ ขั้นตอนที่ 2 การกินเลี้ยง ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ขั้นตอนที่ 3 การร่วมเฉลิมฉลอง

ขั้นตอนนี้พัฒนาให้มีภาพ 2 มิติ คือ ภาคพื้นดิน กับภาคสวรรค์ เพื่อการประดิษฐ์กรรมตามแนวทางการสร้างสื่อศิลปะผสม (Mix art) ความจำเป็นของการใช้หลักศิลปะ 5 สาขาของจิตรศิลป์บางส่วนมารวมเข้าด้วยกันในขั้นตอนกระบวนการสร้างผลงาน ซึ่งต้องมีการทดลอง ทดสอบ วิจารณ์ ปรับปรุง แก้ไขการที่จะได้ผลงานสร้างสรรค์ที่ดีมีคุณภาพ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และศึกษาผลงานทางศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง การสังเกตใช้วิธีการสังเกตแบบเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น สังเกตการณ์ทำฟ้อนรำของชะง้า นางเทียม นางแตง สมุน ด้านลีลาท่าทางในการฟ้อนตามลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมเลี้ยงผี ศึกษาวิธีการจับมือ ตั่วง การวางเท้า เข้า ลำตัว เหลี่ยมขา การทรงตัว และไหล่ คอ ศีรษะ สังเกตความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวของลำตัว มือ ศีรษะ เท้ากับจังหวะและทำนองเพลง

การรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ คือ วิธีการสนทนอย่างมีจุดมุ่งหมายจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง อาจสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล เป็นกลุ่ม เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์พูดไปเรื่อยๆ ต้องเป็นผู้ฟังที่ดี และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากหัวข้อและประเด็นที่สำคัญเพื่อให้ได้คำตอบจากการอธิบายอย่างชัดเจน มีเหตุผล และให้แสดงทัศนะที่ลึกซึ้งก่อนการสัมภาษณ์ ต้องเตรียมการคือ จุดมุ่งหมาย เลือกผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูล เป็นใคร ก็คน อยู่ที่ไหน เลือกวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้าง ต้องเตรียมอุปกรณ์ เช่น กล้องถ่ายภาพ กล้องถ่ายวิดีโอ คั่น สมุดบันทึกข้อความ การจดบันทึกต้องจดทันทีตามความเป็นจริง ไม่มีอคติหรือใส่ความคิดเห็นตนเองลงไป ทุกครั้งที่สัมภาษณ์ควรจดชื่อที่อยู่ วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์ ผลการสัมภาษณ์ ข้อเสนอแนะของผู้ให้สัมภาษณ์

การจัดระบบข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ประชากรกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ การถ่ายภาพ ถ่ายวีดิทัศน์ บันทึกเสียงมาแยกแยะและจัดระบบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ขอคำแนะนำจากอาจารย์ด้านนาฏศิลป์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมจากเอกสาร งานวิจัยและข้อมูลภาคสนาม มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการสรุปความตีความหมาย ตามเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นตัวเสริมสร้างของการตีความแบบพรรณนาวิเคราะห์ ตามหลักการและเหตุผลของการวิจัยและพัฒนาที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ 1) การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการจัดหมวดหมู่ ข้อมูลเอกสารทางวิชาการและการลงภาคสนามให้เป็นระบบสู่การสร้างนวัตกรรมการแสดงพื้นบ้านจากพิธีกรรมเลี้ยงผี ฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว 2) ปรัชยานักวิชาการด้านนาฏศิลป์ที่มีความรู้ความสามารถในการประดิษฐ์ชุดการแสดงประเภทฟ้อนในมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยและมหาวิทยาลัยราชภัฏอื่นๆ 3) จัดแสดงจริงในงานที่มีผู้ชมเป็นนักวิชาการและให้นักวิชาการประเมินผลงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขโดยออกแบบสอบถามให้ผู้ชมแสดงความคิดเห็นด้านต่างๆ ต่อไปนี้

การสร้างสรรค์และการพัฒนา การใช้ดนตรีประกอบการแสดง ทำฟ้อนรำและความหมาย รูปแบบการแสดงที่มีความเหมาะสมกับชุดฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว ความเหมาะสมระหว่างดนตรีทำฟ้อนรำ การแต่งกาย และการแปรแถว ความเหมาะสมของสีเสื้อผ้า มีความสอดคล้องลักษณะของเนื้อหาความเหมาะสมการใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดง สาระสำคัญที่ถอดสัญญาณ

ของเนื้อหาสู่รูปแบบการแสดงได้พอเหมาะ นำเสนอรายงานการวิจัยเป็นแบบพรรณนา (Descriptive style)

คำถามการวิเคราะห์

การสร้างนวัตกรรมทางการแสดงพื้นบ้านในพิธีกรรมเลี้ยงผีฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว สาระทางวิชาการและความบันเทิงที่ได้จากการชมการแสดงจะได้รับสุนทรียสภาวะที่ก่อให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของรากเหง้าทางมรดกแห่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษจากพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างมีความหมายจากสัญญาณของกิริยาอาการ ท่วงท่า ของผู้ประกอบพิธีกรรม ที่แสดงตามกิจกรรมและขั้นตอนขององค์ประกอบในการจัดพิธีกรรม รวมถึงการออกทำฟ้อนประกอบจังหวะดนตรี และอารมณ์เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบ

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลที่ได้เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน สมบูรณ์ มีความน่าเชื่อถือ โดยวิธีการสอบถาม สังเกต และสัมภาษณ์จากบุคคลที่ให้ข้อมูล ได้แก่ ประชากรกลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านาย ซึ่งมีความรู้จดจำขั้นตอนและอุปกรณ์ประกอบ ได้แก่ เครื่องสักการะดอกไม้ เทียน เครื่องเซ่นบูชา อาหารคาว อาหารหวาน หมากพลู มวนยา (บุหรี) และอุปกรณ์ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนอื่นๆ 2) กลุ่มผู้รู้ เป็นผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนำเครื่องสักการะและเครื่องเซ่นมาร่วมพิธีกรรมจัดเป็นผู้รู้ เนื่องจากเข้าร่วมเป็นประจำทุกปี

โดยตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยได้กระทำพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นการตรวจสอบทันที และทำการตรวจสอบในช่วงของการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะๆ จนสู่ขั้นตอนการสรุปผลการวิเคราะห์จึงได้ทำการตรวจสอบอีกครั้ง เพื่อให้ได้คำตอบถูกต้องครบถ้วน

สามารถวิเคราะห์การวิจัยได้ วิธีการตรวจสอบข้อมูลนั้นได้ใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ซึ่งเป็น การตรวจสอบข้อมูลโดยการพิจารณาถึงเวลา สถานที่ บุคคล ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเวลา สถานที่ และบุคคลผู้ให้ข้อมูลแล้ว ข้อมูลที่ได้จะเหมือนเดิมหรือไม่

ผลการวิจัย

การวิจัยและพัฒนาการแสดงพื้นบ้านในจาก พิธีกรรมเลี้ยงผี ผีเจ้านาย เจ้าฟ้าฮ่มขาวตั้งจุดประสงค์ของการวิจัยไว้ 2 ประการคือ

1. เพื่อศึกษากระบวนการในพิธีกรรมเลี้ยงผี ผีเจ้านายบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เพื่อพัฒนาศิลปะการแสดงฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว

2. เพื่อประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านใน พิธีกรรมเลี้ยงผี ผีเจ้านาย ฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มขาว มีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบของพิธีกรรมเลี้ยงผีบ้าน ทรายขาว

หมู่บ้านทรายขาวเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนเมืองเลยโบราณที่มองผ่านพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี พบว่ามีการนับถือผีเจ้านายเป็นลำดับขั้นคือ เจ้าเมือง (เจ้าฟ้าฮ่มขาว) มีหลายนาม เช่น ท้าวไค (เจ้าฟ้าฮ่มขาว องค์ที่ 1) ท้าวฤๅชัย ต่อมาเป็นกษัตริย์หลวงพระบางทรงพระนามว่า พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว (พ.ศ. 1991-พ.ศ.2021 เจ้าฟ้าฮ่มขาว องค์ที่ 2) ทรงเป็นโอรสองค์สุดท้ายพระเจ้าสามแสนไท ครองเมืองทรายขาว (เมืองชายขาว) ต่อมาโปรดให้ท้าวแท่นคำหรือท้าวแท่งทองคำขึ้นครองราชย์หลวงพระบางทรงพระนาม พระยาสุวรรณบัลลังก์ (เจ้าฟ้าฮ่มขาว องค์ที่ 3) ท้าวหล้าน้ำหรือหล่งน้ำ ครองเมืองชายขาว (ทรายขาว) ต่อมาเมื่อพระยาสุวรรณบัลลังก์สวรรคตได้ขึ้นครองราชย์เมืองหลวงพระบางต่อ

ทรงพระนามว่า เจ้าหล้าแสนไทภูวนาถ (พ.ศ. 2028 - พ.ศ. 2038 เจ้าฟ้าฮ่มขาว องค์ที่ 4) ปกครองสืบต่อกันมา ส่วนตำแหน่งอื่นมีเจ้าอุปฮาดเจ้าราชวงศ์ ชาวบ้านจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีบ้านทรายขาวมีเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมดังนี้ เครื่องสักการะ ได้แก่ กลดขาว 1 อัน (ขนาดใหญ่) พานบายศรี 1 พาน (3-9 ชั้น) ชัน 5 ชัน 8 ดอกไม้ขาว 5 คู่ และ 8 คู่ และเทียนขาว 5 คู่ และ 8 คู่ ดาบ 1 คู่ บั้งไฟ บั้ง

ส่วนเครื่องเซ่นสังเวย ได้แก่ ปลาบ่าว-ปลาสาว 1 คู่ ข้าวเหนียว 1 กระติบ น้ำ 1 ขวด อาหารคาว ปลาบ่าว-ปลาสาว 1 คู่ อาหารหวาน ใช้ข้าวต้มมัด ผลไม้ที่มีในท้องถิ่นตามฤดูกาล (จำนวนมากตามที่ได้) หมากพลู 5 คำ มวนยา (ใบตอง + ยาเส้น) 5 มวน ข้าวต้มมัด ไม่ใส่น้ำตาล 1 มัด ประกอบการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีที่มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. เซ่นไหว้ด้วยเครื่องสักการะและอาหารคาวหวาน หมากพลู มวนยา ด้วยการตั้งเครื่องเซ่นไหว้และเครื่องสักการะ โดยจุดเทียนธูปเชิญเจ้าฟ้าและบริวารลงมารับเครื่องเซ่นด้วยการยิงปืน (สัตรุด) รับ

2. พิธีจัดเลี้ยงร่วมรับประทานอาหารจากที่เซ่นแล้วของชาวบ้าน ส่วนใหญ่นิยมดื่มสุราและ ปลา

3. ร่วมเฉลิมฉลองด้วยการรื่นเร่ ฟ้อนรำตามเทพ เทวดา ผีที่เข้าสิง เดินรอบศาล 3 รอบ ด้วยการฟ้อนรำตามถนัดที่ผีเข้าสิงและบงการ ส่วนเจ้าราชวงศ์เจ้าอุปฮาดที่ทรงและร่วมฟ้อนรำจะมีกลดขาวกางกัน โดยใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ปรากฏมี ได้แก่ ซอไม้ไผ่ ระนาด ซอ ปี่ พิณ แคน ตะโพน โห่ด บรรเลงประกอบการร่วมเฉลิมฉลองตามความถนัดของผู้ร่วมบรรเลงทำฟ้อนรำของนางเทียม ขะจำ มือฟ้อน ย่อเข้า (ย่อถัน) ตามจังหวะเพลงนางเทียมบางคนลงฟ้อนรำด้วยกิริยาอาการรุนแรง เช่น กระโดดและแสดงท่าฟ้อนในอารมณ์ที่หนักหน่วง การโอบอ้อมผ่อนตามอารมณ์ของผีที่เข้าทรง (อ่อนยอม) ลูกหลานจะนำดอกไม้ขาว 1 คู่ เทียน 1 คู่ ขอขมาหรือสุรา

จนกว่าร่างทรงเจ้า (ผี) จะพึงพอใจทำพอรำที่จัดว่าสวยงามคือ “ท่าไกวแขนสี่เหลี่ยมกลางคือข้างมวยโอง” นางเทียมมักพอรำเมื่ออารมณ์ผีที่เข้าทรงเย็นลง

การพัฒนาการแสดงพื้นบ้านจากพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายพอรำเจ้าฟ้าฮ่มขาว

ผู้วิจัยได้อาศัยข้อมูลพื้นฐานทางศิลปกรรมท้องถิ่นและความเกี่ยวข้องทางบริบทสังคมและวัฒนธรรมในสมัยโบราณที่เกี่ยวข้องกับเมืองหลวงพระบาง ในการคิดค้นโดยนำส่วนที่ดีทางศิลปกรรมมาเติมแต่งให้องค์ประกอบการแสดงให้งดงามยิ่งขึ้นแบ่งเป็นลำดับขั้น ดังนี้

1. พิธีเข้าทรง (ภาคพื้นดิน) ประกอบด้วยนางเทียม (แม่หมอ) 1 คน สมุน 1 คน นางแต่ง 1 คน และบริวาร 4 คน แต่งกายชุดขาวทั้งชุด (นางเทียม) และใส่เฉพาะเสื้อขาว บริวาร ได้แก่ นางแต่ง สมุน และบริวาร จัดเครื่องใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี ได้แก่ พานบายศรี 1 พาน ดาบ 1 คู่ ผ้าปู 1 ผืน ชันเงิน และดอกไม้ขาว 1 คู่ เทียน 1 คู่ (ใช้เครื่องดนตรีแคนเป่าทำนองลายสุดสะแนน)

2. นางเทียมจุดเทียนและอัญเชิญผีเจ้านายมารับเครื่องเซ่นและเครื่องสักการะ นางเทียมและบริวารพอรำตามแบบนางเทียมที่มีวิญญาณของผีเจ้านายเข้าทรง

3. ร่วมเฉลิมฉลอง กลุ่มนางเทียมและบริวารลูกเดินไปทางซ้ายมือเวทีนั้นสั้น และพอรำตามถนัดดนตรีคลอเบาๆ

4. เจ้าฟ้าฮ่มขาว มเหสี (ภาคสวรรค์) และบริวารนางฟ้าแสดงความยินดี (ผีที่เป็นเทพรักษาเมือง หมายถึงมเหศักดิ์หลักเมือง = เจ้าฟ้าฮ่มขาว) และอวยชัยให้พร โดยหลั่งน้ำศักดิ์สิทธิ์จากหม้อปูลมฆฏะ (ทรงน้ำเต้า) และโปรยดอกไม้แสดงความยินดี

5. เหล่านางอัปสรพอรำตามจังหวะเพลงลายสุดสะแนน (เร่งจังหวะ)

6. เจ้าฟ้าฮ่มขาว มเหสีและบริวารเดินนำหน้าเข้าโรง (เดินตามจังหวะดนตรี) ตามด้วยนางอัปสร และนางเทียม สมุน นางแต่ง และบริวาร เดินเข้าโรง (จบการแสดง)

อภิปรายผล

จากการศึกษาองค์ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายประจำปี บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เพื่อพัฒนาเป็นชุดการแสดงพื้นบ้านพอรำเจ้าฟ้าฮ่มขาว อภิปรายผลได้ดังนี้

ด้านพิธีกรรมเลี้ยงผีชาวบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นพิธีกรรมที่เก่าแก่ก่อนพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนนี้ เป็นพิธีกรรมในสังคมชาวบ้านที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญมากในการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านความมั่นคงทางจิตใจมนุษย์ จัดพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้นเพื่อให้เกิดความสบายใจ มีจิตใจมั่นคงเพราะพิธีกรรมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม โดยจัดเป็นประจำทุกปี ในวันอาทิตย์แรกของเดือนหก ก่อนถึงฤดูทำนา เพื่อแสดงความกตัญญูต่อวิญญาณผีบรรพบุรุษที่เป็นผู้นำทางสังคมและวัฒนธรรมในยุคประวัติศาสตร์ สมัยอาณาจักรล้านช้างขยายอาณาเขตช่วงรัชกาลพระเจ้าฟ้ารุ่งแห่งลัทธิสงเจ้าฟ้าเจ้าราชวงศ์แห่งกษัตริย์หลวงพระบางมาปกครองเมืองหน้าด่านที่สำคัญที่สุด ชาวบ้านจึงเรียกผู้นำระดับเจ้าฟ้าเจ้าราชวงศ์ที่มากดูแลปกครองเมืองชายขาว (ทรายขาว) อย่างต่อเนื่องนี้ว่า “เจ้าฟ้าฮ่มขาว” จนพระนามนี้ติดปากชาวบ้านและเล่าสืบต่อมาผ่านพิธีกรรมเลี้ยงผี ความเชื่อเป็นเหตุให้เกิดวิธีการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ เพราะเคารพและแสดงความกตัญญูรู้คุณ (दनัย ไชโยธา, 2538)

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการอนุรักษ์เรื่องราวในอดีตสู่สังคมปัจจุบันด้วยรูปแบบงานศิลปกรรม (ภรดี พันธุภากร, 2544) กล่าวว่า งานศิลปกรรมมีลักษณะกว้างขวาง งานวิจัยทางศิลปะประยุกต์จากงานในอดีตทั้งเรื่องราวรูปแบบ นำเสนอด้วยการชี้ให้เห็นคุณค่าเรื่องราวในอดีตการพัฒนาดนตรีทำรำ การแต่งกายอุปกรณ์ สร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ (ศิลปะ) โดยการใช้แนวคิดการปรับปรุงระบำให้นาฏศิลป์มีพลวัตรทางการแสดงเพราะนาฏศิลป์เป็นศิลปะขึ้นอยู่กับเวลาต้องคำนึงถึงลักษณะสำคัญของศิลปะไทย คือมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ในตัวของมันเองตลอดไปซึ่งต้องมีทั้งการอนุรักษ์ (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2537) อาศัยหลักและวินัยท่ารำพระ-นาง เป็นพื้นฐานของกระบวนการพัฒนานาฏศิลป์และสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ คือยึดหลักการใช้สรีระเพื่อการรำ รำพระต้องสง่างาม ใช้กล้ามเนื้อเกลียวหน้าท้อง ส่วนตัวนางนั้นต้องรำด้วยกิริยาสงบเสียม อ่อนช้อยสมเป็นกุลสตรีไทย ใช้กล้ามเนื้อเกลียวข้าง

การพัฒนาศิลปะการแสดงพื้นบ้านจากพิธีกรรมการประยุกต์ปรับปรุงได้หยิบยืมศิลปวัฒนธรรมรูปแบบการแต่งกายจากเจ้านายและพระเจ้าแผ่นดินลาวหลวงพระบาง นำมาประสมประสานให้เข้ากับเรื่องราวเพราะมนุษย์ไม่ชอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเอง แต่ชอบหยิบยืมวัฒนธรรมจากเพื่อนบ้าน (นิยพวรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ, 2540) เพราะวัฒนธรรม อดีตในหลวงพระบางมีอิทธิพลต่อสังคมวัฒนธรรมของชาวเมืองเลยในอดีตส่วนด้านอุปกรณ์ประกอบการแสดงใช้สัญลักษณ์ จากวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีกรรม เนื่องจากเป็นสื่อและสัญลักษณ์ที่มีความหมายเสริมสร้างให้ชุด การแสดงมีความหมายอย่างมีเหตุมีผล เช่น การใช้พานบายศรี การใช้หม้อปรงขมิ้น ดอกไม้เงินทอง พานดอกไม้สำหรับโปรยเพื่อให้สัญลักษณ์ทางสังคมที่มีความหมายซ่อนอยู่

ให้ผู้ชมตีความตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆ ได้

การใช้ทฤษฎีการประเมินคุณค่าของศิลปะของมนุษย์ต่างเผ่าพันธุ์ ทำให้ทราบถึงค่านิยมของคนในสังคมที่มีต่อการแสดงนาฏศิลป์มีความงามในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน ไม่ควรนำไปเปรียบเทียบระหว่างความงามของศิลปะการแสดงพื้นบ้านท้องถิ่นอื่น เพราะมนุษย์เกิดมาในวัฒนธรรมและสังคมใดเหมือนชุบตัวในอ่างวัฒนธรรมนั้น ได้สืบทอดต่อเนื่องเป็นเวลานานจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง ความหมายและคุณค่าเหล่านี้เป็นพลังสำคัญสำหรับความอยู่รอดของคนในสังคม (ยศ สันตสมบัติ, 2540)

การแสดงพื้นบ้านจากพิธีกรรมเลี้ยงผีพ่อนเจ้าฟ้าฮ่มชาวเมืองเลย ได้นำผลผลิตทางความคิดและวัฒนธรรมที่สะท้อนคติความเชื่อจากประเพณีพิธีกรรมที่อยู่ในสังคมชาวจังหวัดเลยดั้งเดิมที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาด้วยภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น พัฒนาเรื่องราวในอดีตของผู้เฒ่าทางสังคมวัฒนธรรม เพราะพิธีกรรมในฐานะมีสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นความหมายของพิธีกรรมต้องทำความเข้าใจ พิธีกรรมอาจพิจารณาจากพฤติกรรมของผู้ประกอบพิธีกรรม วัสดุอุปกรณ์ประกอบการพิจารณาหาความหมาย (สุริยา สมุทรคุปต์ และคณะ, 2534) ซึ่งจะต้องเลือกนำมาใช้ตามบทบาทและคุณลักษณะของแต่ละความหมายเพื่อการสื่อความหมายในระบบ การแสดงพ่อนเจ้าฟ้าฮ่มชาว (พระยาอนุমানราชธน, 2531) เนื่องจากมนุษย์มีความเข้าใจในเรื่องทฤษฎีสัญลักษณ์ทางสังคมเชิงรูปธรรม เช่น เรื่องการแต่งกาย ดนตรี ทำนองเพลง ทำรำ เป็นสาระสำคัญในการแสดงออก การแสดงพ่อนเจ้าฟ้าฮ่มชาวทั้งสองมิติ คือ มิติที่ 1 มิติภาคพื้นดิน การแสดงเช่นสรวบวงล้อและกินเลี้ยง มิติที่ 2 มิติภาคสวรรค์ การแสดงอวยชัยให้พรเหล่านางฟ้าเทวดา และเจ้าฟ้า

ฮัมชาวที่กลายเป็นแกน (เทวดา) ช่วยเหลือดูแลลูกหลานในหมู่บ้าน เพราะการกระทำแต่ละอย่างก็มีความหมายจากความคิด และสามารถตีความตามบริบทนั้นๆ เพราะมนุษย์พัฒนาตัวตน (อัตตา) ขึ้นมาจากความรู้สึกโดยอาศัยจิต (Mind) จิตจะรู้จักคิดก็ต้องอาศัยสัญลักษณ์ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2538)

นับเป็นกระบวนการที่พึงกระทำเนื่องจากใช้เวลาชมการแสดงแบบย่อสั้นและองค์ประกอบการแสดงที่ลำดับขั้นตอนทั้งสามขั้นตอนคือ พิธี เช่น สรวง พิธีกินเลี้ยงและเฉลิมฉลองดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน โดยใช้ศิลปะการแสดงทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านดนตรีทำรำ เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดงทำนอง จังหวะ อารมณ์เพลงที่มีความหมายก่อรูปทางศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ โดยมีเนื้อหา (Content) ผังสาระ ประวัติศาสตร์ ขนบจารีตประเพณีทางพิธีกรรมผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างลงตัว ใช้นักแสดงทำรำประกอบจังหวะดนตรี เพราะรูปทรงทางการแสดงด้านนาฏศิลป์นั้นต้องเกิดการรวมตัว จังหวะดนตรี ทำนอง การประสานเสียงผสมเป็นรูปทรงเข้ากับจังหวะ ทำทางการฟ้อนรำ การเดินซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะได้เมื่อศิลปินสร้างสรรค์ (จรรยา โกทูมรัตนานนท์, 2539) เพื่อสร้างให้เป็นนาฏยลักษณ์ตามกระบวนการ กลวิธี และเทคนิค (Technique) หรือใช้ฝีมือในการออกแบบทำฟ้อนรำที่มีโครงสร้างทางการแสดง (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543) ในการประยุกต์การแสดงฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มชาวในครั้งนี้ผู้วิจัยยึดถือหลักการตามแบบอย่างของบรมครูยุคก่อนที่ผ่านการไตร่ตรองเป็นโครงร่างให้เกิดความงดงามมีคุณค่า ทำให้ผู้ชมประทับใจที่เป็นการกระทำเชิงศิลป์ เพราะผ่านกระบวนการคิดและทดลองหลายๆ ครั้งและปรับปรุงการแสดงให้มีความประณีตงดงาม แบบมีสะพานเชื่อมโยงวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่เข้าด้วยกัน แบบพลวัตทางนาฏศิลป์ (Dynamic Dramatic

Arts) เพราะนาฏศิลป์เป็นศิลปะหนึ่งได้ มีการเคลื่อนไหวไม่อยู่กับที่ (พระยาอนุমানราชชน)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ปัญหาและอุปสรรคของการวิจัยและพัฒนาศิลปะการแสดงพื้นบ้านจากพิธีกรรมฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มชาวชาวเมืองเลย ต้องอาศัยเวลายาวในการเรียงลำดับข้อมูลชาวบ้านขนานนามว่า “เจ้าฟ้าฮ่มชาว” บุคคลผู้เป็นแกนนำทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวลุ่มน้ำเลยในยุคโบราณ ทำให้การเขียนรายงานวิจัยต้องอาศัยความละเอียด ประกอบกับลักษณะทางดนตรี และการแต่งกายที่เหมาะสม มาประกอบส่วนเข้าด้วยกันในแต่ละช่วงของเนื้อหา เมื่อคิดค้นจนประสบผลสำเร็จจึงมีคุณค่าของการแสดงต่อสังคมและวัฒนธรรมของไทยเลยเป็นอย่างยิ่ง

ในการอนุรักษ์องค์ประกอบทางดนตรีพื้นบ้านจังหวัดเลยต้องอาศัยการรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุ ซึ่งนับวันจะแก่เฒ่าและให้ข้อมูลไม่ชัด แต่เนื่องจากผู้วิจัยได้ค้นคว้าเรื่องการแสดงหมอลำไทยเลยจึงพบลักษณะการบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงพื้นบ้านจังหวัดเลย จึงได้นำการแสดงทางดนตรีดั้งเดิมเข้ามาผสมผสานการแสดง โดยใช้นักดนตรีพื้นบ้านอำเภอกุหลองร่วมบรรเลงทุกครั้งที่จัดการแสดงพื้นบ้าน จากพิธีกรรมเจ้าฟ้าฮ่มชาวชาวเมืองเลย ทำให้อรรถรสในการชมเพิ่มคุณค่าและความไพเราะงดงามได้อยู่ในเกณฑ์ดี หากมีผู้สนใจศึกษาวิจัยและพัฒนาศิลปะการแสดงพื้นบ้านจากพิธีกรรมเลี้ยงผีฟ้อนเจ้าฟ้าฮ่มชาวชาวเมืองเลย ในแง่มุมอื่นผู้วิจัยขอแนะนำดังนี้

1. ควรกำหนดเป็นเชิงนโยบายขององค์การบริหารตำบลทรายขาวให้นักเรียนได้ศึกษาองค์ประกอบ

พิธีกรรมเลี้ยงผี หัววิธีการสืบทอด พิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายให้คงอยู่ต่อไป

2. ควรนำเนื้อหาเหล่านี้ประยุกต์เป็นแบบเรียนหรือหนังสืออ่านนอกเวลา เพื่อให้ให้นักเรียนและชาวบ้านที่มีความคิดจิตใจ อนุรักษ์ และค้นคว้าเพิ่มเติม

3. ผลของการศึกษาค้นคว้ามีผลต่อการศึกษาภูมิปัญญาที่แทรกและแฝงรวมอยู่กับกระบวนการในพิธีกรรมและวิธีการนำเสนอแบบ 2 มิติ ทั้งภาคพื้นดินและภาคสวรรค์

4. ควรนำผลการวิจัยนี้บรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี เรื่อง การแสดงท้องถิ่นและการแสดงพื้นเมือง เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจประวัติความเป็นมาของชาวไทยเลยในอดีต มีทั้งเรื่องราวทางมานุษยวิทยา และพิธีกรรมดั้งเดิมที่ไม่มี การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษากระบวนการในพิธีกรรมเลี้ยงผีฟ้าในเขตอำเภอต่างๆ เพื่อประยุกต์เป็นการฟ้อนรำอื่นๆ

2. ควรมีการศึกษาเชิงลึกเรื่องพิธีกรรมการเลี้ยงผีฟ้าที่เกี่ยวข้องกับการเล่นผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย และการเลี้ยงผีฟ้าที่เกี่ยวข้องกับการเล่นผีขนน้ำ ตำบลนาข้าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยเพื่อประยุกต์หรือพัฒนาเป็นฟ้อนหรือแข่งในแง่มุมอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2534). การบรรยายประกอบการสาธิตออกตัวเรื่องมาตรฐานนาฏศิลป์ไทย. ในนาฏศิลป์เฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 3 รอบ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.

จุลฎ โทมรัตน์นันท์. (2539). ศิลปะคืออะไร. กรุงเทพฯ : คอมแพคท์พรีนซ์.

ดนัย ไชยโยธา. (2538). ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อ. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้า.

นิยพรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรณศิริ. (2540). มานุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : พี. 60 ลิฟวิ่ง. ปราณี วงษ์เทศ. (2543). สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว.

ภรดี พันธุมากร. (2544). การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา. ยศ สันตสมบัติ. (2540). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สัญญา สัญญะวิวัฒน์. (2534). ทฤษฎีสังคมวิทยาการ สร้างการประเมินค่าและการใช้ประโยชน์. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). (ก). นาฏศิลป์ปริมาตรศน์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2543). (ข). นาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริยา สมุทคุปต์และคณะ. (2543). บุญข้าวประดับดิน และบุญข้าวสาก. พิธีกรรมข้าวและมนุษย์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอีสาน. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุริยา บรรพลา. (2545). พิธีกรรมเลี้ยงผี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา สถาบันราชภัฏเลย.

อนุমানราชธน, พระยา. (2531). การศึกษาวรรณคดีวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว.